MERIDIAN CRITIC Nr.1 (Volume 26) 2016

Vasile Lovinescu şi pasiunea sa pentru mituri

Elena-Alina Bărbuţă
Universitatea „Ştefan cel Mare", Suceava

Résumé : Le grand domaine du mythe s'ouvre aux enquêtes les plus différentes, en saisissant les gens de lettres et ceux de sciences, dans la même mesure. C'est la raison pour laquelle le mythe a bénéficié, au fil des années, de plusieures interprétations, en représentant un point de départ et l'un d'arrivée également pour tous les rechercheurs. On obtient ainsi beaucoup de points de vue et toutes ces interprétations, qu'on pourrait étudier tout le long d'une histoire, se raniment sans cesse. Il semble qu'une doctrine des mythes ne puisse rien éliminer, de ce qui fut, un temps durant, un thème d'explication. Le seul élément unificateur de toutes ces théories concernant le mythe est représenté par le symbole. C'est-à-dire le mythe envelope le symbole et, en essayant de comprendre le monde, il faut déchiffrer correctement les mystères qui sont cachés dans les symbols, à leur tour contenus par les mythes. Les derniers se retrouvent dans les œvres littéraires qui peuvent être miex réceptées à l'aide de la grille mythique. Cet effort mène à une interpretation qui dans la théorie littéraire porte le nom de mythocritique.
Un tel exercice de l'exègese essaie de realiser Vasile Lovinescu dans la littérature roumaine et, par l'intermédiaire de ce travail, nous nous proposerons d'investiguer ses méthodes particulières d'interprétation de l'œvre littéraire à l'aide du mythe, qui, de cette manière, devient un instrument critique qui rend l'originalité à son discours.
Vasile Lovinescu s'approche de mythe qu'il considère le noyau de compréhension de l'univers métaphysique dont il se sent attiré grâce aux convinctions empreuntées de son maître spirituel, René Guénon. Il se propose de les identifier dans la culture traditionnelle roumaine, matérialisées dans les productions du folklore et de la littérature.
Mots-clé : *tradition, mythe, critique, interprétation, Vasile Lovinescu.*

Secretul *băsmuirii* s-a pierdut odată cu destrămarea ştiinţelor tradiţionale, ele însele decupate dintr-un cod sacru, specific începuturilor. Reminiscenţe ale acestora, mitul păstrează încă puritatea iniţială, având un caracter autarhic şi fiind saturat cu valenţe simbolice. Considerat de Lovinescu drept o epifanie a transcendentului sau a nemanifestatului, mitul este şi o relevare a adevărurilor primordiale. Însă, pentru a-l devoala, este nevoie de perspectiva unei gnoze oculte, impregnate cu elemente

BDD-A26591 © 2016 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:17 UTC)

soteriologice, coextensive nostalgiei şi melancoliei. Acestea capătă, în gândirea lovinesciană, funcţia de recuperare a unităţii pierdute în sinteza desăvârşirii.

Atras de pluridimensiunea culturală şi spirituală a mitului, Vasile Lovinescu mărturiseşte, că „simţul realităţii mă obligă să mitologizez totul" [Lovinescu, 1997:17]. Pentru el, aşadar, realitatea însăşi impune condiţia alterităţii, unde sinele se refugiază într-o lume aflată în prelungirea dorinţelor latente ale unui spirit melancolic.

Deci, pentru Vasile Lovinescu, ştiinţele tradiţionale, încorporând folclorul, prin recursul la mit, mister şi simbol, oferă calea de propensiune spirituală, după care tânjeşte eul scindat al individului ancorat în modernitate. Istoria înseamnă anularea trecutului mistic, după cum civilizaţia presupune înlocuirea cutumelor ancestrale cu principii ştiinţifice demonstrabile. La nivel social, consecinţele poartă, generic, numele de evoluţie industrială, tehnologizare, într-un cuvânt, progres ştiinţific, răspunzător de sucombarea tradiţiilor primordiale, precum şi de schimbarea statutului empiric al vectorului mundan într-unul teoretic, ce stă la baza funcţionării noii lumi. Însă, în această lume, nu toţi indivizii se simt confortabil, aşa că spiritele decimate au şansa reîntregirii în urma unui amplu proces de căutare a armoniei primordiale. Este dorul metafizic după puritatea şi liniştea începuturilor, ce nu pot fi recuperate decât cu ajutorul anamnezei, deci, printr-un efort reflexiv, care nu exclude contemplarea, meditaţia şi, chiar, melancolia.

Se poate vorbi, în acest fel, de o interrelaţionare a categoriilor meditative cu registrul elegiac ce le susţine, precum şi cu centrul lor de greutate comun – evocarea unui trecut cât mai îndepărtat de timpul prezent, cu care îl pune, de altfel, în opoziţie. Antiteza astfel creată are rolul de a sublinia calităţile incontestabile şi infailibile ale dimensiunii paseiste originare. Spre aceasta aspiră cei mai mulţi dintre cei ce proclamă o încărcătură melancolică aparte, care, la nivel livresc, se transformă în sursă de inspiraţie şi, ulterior, de analiză. Aşa stau lucrurile şi în cazul lui Vasile Lovinescu, cel care, prin felul lui meditativ, priveşte lumea printr-o optică a melancoliei, de unde tonul de lamento şi registrul elegiac în care se înscriu toate observaţiile sale. Aşa iau naştere observaţii de felul: „Timpul trece, cerurile sunt închise… Aşa că îmi creez insule de amintiri, în care timpul este suspendat…" [Lovinescu, 1997:160] sau „Mă opresc o clipă pentru că mă simt năpădit de tandreţă până la extincţiune" [Lovinescu, 1997:47], ceeace înseamnă că autorul acestor fraze era conştient de valenţele melancolice ce au pus stăpânire pe fiinţa lui şi în virtutea căreia, şi-a modelat un fel de-a fi. În acest sens, el însuşi exclama retoric: „Eu, cu melancolia mea de exilat!" [Lovinescu, 1997:108], explicându-şi confesiv starea despirit: „Singur, la masa mea, răsfoesc o carte cu gravuri alchimice. Singur? Melancolia mea năluceşte un umăr stâng sprijinit pe umărul meu drept şi o faţă urmărind ieroglifele la fragment de secundă" [Lovinescu, 1997:128], ceea ce înseamnă că semnatarul acestor rostiri a găsit o oarecare voluptate în restricţiile sociale impuse de melancolie, transformând-o într-un *modus vivendi*, care îi asigură materia primă pentru modelarea universului fantasmagoric, pe care îl proiectează condiţionat de starea de descumpănire sau chiar de depresie ce îl caracterizează. Efecte directe ale melancoliei, stările acestea îi impun fondatorului de universuri virtuale coordonatele pe care trebuie să le urmeze: în primul rând, izolarea de lume, în al doilea rând, retragerea în propriul *ego*, iar, apoi, meditaţia cu rol curativ,

BDD-A26591 © 2016 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:17 UTC)

pentru purificarea sufletului, dar şi pentru recuperarea unor date ce provin din lumi foare îndepărtate. Toate aceste consecinţe au fost confirmate şi de crezul estetic lovinescian, prin care autorul recunoştea că „mă simt la punctul de interferenţă a unor lucruri stranii care se învălmăşesc în mine fără măcar să catadicsească să-şi dezvăluie identitatea. În orice caz, pot să te asigur că este tot ce poate fi mai dezagreabil şi depresiv" [Lovinescu, 1997:22]. Probabil că inefabilul de care pomeneşte Lovinescu transpare în caracteristicile semantice ale melancoliei, aceasta fiind cea care, prin accepţia peiorativă a termenului, conduce la *dezagreabil* şi la *depresiv*.

Toate aceste mărturisiri ale fălticeneanului reunite într-un volum, el însuşi intitulat sugestiv, *Scrisori crepusculare*, au menirea de a oferi un portret spiritual al lui Vasile Lovinescu. Din acest punct de vedere, adjectivul *crepusculare* capătă accepţia de spaţiu intermediar între viaţă şi moarte, între realitate şi fantezie şi, chiar, între cele două sensuri ale cuvântului *melancolie* – „tragică şi desfătătoare deopotrivă" [Pleşu, 2009:70]. Astfel, V. Lovinescu se plasează cu scrisul său la interferenţa dintre două lumi – a trecutului anistoric, căruia spiritul său meditativ îi simte acut lipsa, şi prezentul imund, deposedat de sacralitate. Celui din urmă i se ataşează spaţiul natal al autorului, Moldova, care totuşi nu va scăpa de procesul de picturalizare, devenind astfel un topos mitic. Această zonă geografică va fi idilizată şi hiperbolizată la maximum, atât în gândirea lui V. Lovinescu, dar, mai ales, în scrierile sale, ajungându-se, chiar, să se vorbească de moldovenismul operei sale. Fără a fi însă acuzat că ar fi părtinitor, interpretul colindelor şi ghicitorilor din folclorul românesc extinde discursul său laudativ, cu vădite accente naţionaliste, la întreg spaţiul carpato-danubiano-pontic, străduindu-se să demonstreze că aici s-ar afla matricea spiritualităţii europene. Astfel, Dacia Hiperboreeană ar reprezenta un fel de *axis mundi*, care, din fericire pentru emitentul teoriei, s-ar afla în ţara noastră, ceea ce, din punct de vedere spiritual, ne-ar conferi un statut aparte. Acest tărâm sacru, devenit obiectul de contemplaţie al hermeneutului, care vede în spaţiul mioritic un spaţiu mitic, imanentizează elemente realiste, dar şi fabuloase, în egală măsură. Aşa s-ar putea explica descrierea pe care însuşi Lovinescu o face într-una din *Scisorile* sale *crepusculare*: „Mă întorceam de la o plimbare în plină fabulă; păduri de argint, de fagi, de stejari, cu poiene în care păşteau cerbi şi ciute. O masă enormă de tăcere încremenită, s-o tai cu cuţitul. Simţeam aburul răsuflării licornei şi bourului alb, dar nu-i vedeam. Poate că mai târziu…" [Lovinescu, 1997:32]

Atras aşadar de constantele fabuloase ale unei realităţi considerate paralele celei în care trăim, Vasile Lovinescu este cu atât mai mult interesat de universul mitologiei, cu cât acesta îi livrează toate datele de care va avea nevoie pentru întocmirea unui demers filosofico-speculativ. Accederea la un *illo tempore* se face prin intermediul înţelegerii elementelor component ale unei dimensiuni mitice. Cum aceasta din urmă e cel mai evident potenţată în creaţii populare provenind din cele mai îndepărtate vremuri, Vasile Lovinescu şi-o asumă prin investigarea folclorului. Văzut ca un depozitar al tradiţiei primordiale, el asigură trecerea de la profan la sacru, precum şi de la real la ireal. Aşa se explică faptul că Vasile Lovinescu se apleacă asupra creaţiilor reprezentative din folclorul românesc, propunând o reinterpretare în cheie simbolică. La acest moment, este greu de estimat diversitatea tematicii simboliste abordate de pasionatul de folclor, cu atât mai mult cu cât el a însămânţat germenii unei

BDD-A26591 © 2016 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:17 UTC)

renaşteri într-un impresionant corpus de texte, din care fac parte baladele, doinele, legendele, alături de obiceiurile şi tradiţiile româneşti. Altfel spus, culegătorul de simboluri esenţiale din producţiile literaturii populare are meritul de a fi răspândit germenii unor interpretări care aduc noi viziuni asupra folclorului românesc, dar şi asupra tradiţiilor româneşti. Tot el însă alege să facă anumite precizări şi cu privire la cultura universal, invocând o schema interpretative în cheie simbolică de la povestirile lui Perrault şi romanul crepuscular al lui Meyrink, până la opera lui Dostoievski şi Th. Mann. Situaţia este posibilă şi explicabilă prin aceea că „ampla viziune tradiţională a lui Lovinescu e capabilă să fecundeze orice talent, dacă nu chiar pe marele scriitor al sfârşitului de mileniu românesc" [Mihăescu, Cristian, 1998:70].

Se pare că Vasile Lovinescu este atras de mituri doar în măsura în care acestea îl conduc spre resorturile unei lumi care mai deţine încă germenii spiritualităţii. Aceştia, la rândul lor, sunt dovada existenţei unui univers iniţiatic, poziţionat la începuturile umanităţii. Din acest punct de vedere, opera literară reprezintă doar modalitatea de transmitere a acestor detalii ontice, transfigurate artistic în teme şi motive, cu principalul rol de a transmite un mesaj tradiţional. Împărtăşind teoriile propuse în epocă de René Guénon, Vasile Lovinescu vede, asemenea maestrului său spiritual, în opera literară o expresie limpede şi autorizată a doctrine tradiţionale. Cunoaşterea amănunţită a acestei doctrine a constituit, de altfel, obiectivul fundamental asumat de cărturarul fălticenean. Învecinată cu centrul spiritual al Adevărului, ea este mijlocitoarea insului pentru aflarea datelor ontologice esenţiale. Asimilând-o, Lovinescu s-a simţit îndatorat să o expliciteze opiniei publice de la el din ţară. În acest fel se poate înţelege atracţia guénonistului faţă de creaţii populare, dar şi culte ale literaturii române, pe care va încerca să le interpreteze doar din perspectiva încărcăturii lor esoterice. În realitate, este vorba doar de o înţelegere metafizică a unor aspect existenţiale care, coordonate de un cunoscător, parcurg drumul de la esoteric la exoteric.

Ceea ce reuşeşte, neîndoielnic, să facă eruditul român, în efervescenta perioadă interbelică, este să accesibilizeze datele ontice aparţinând doctrinei tradiţionale, pe care o promovează atât prin scrierile sale – articole, eseuri, episole –, cât şi prin dialogurile intelectuale cu elita vremii, precum şi prin întâlnirile secrete din cadrul grupului cu preocupări esoterice *Fraternitatea lui Hyperion*. Prin intermediul activităţii lui Vasile Lovinescu, tradiţia primordială cunoaşte o remanifestare culturală în spaţiul carpato-danubiano-pontic, considerat el însuşi un *axis mundi* din punct de vedere spiritual.

Revirimentul doctrinar se face doar cu ajutorul limbajului care este indisolubil legat de gândirea raţională, dialectică, discursivă. Însă, el poate doar să informeze, fără să aibă capacitatea angajării analitice în miezul doctrinei şi, mai ales, în învelişul ei misterios, esoteric. Pentru o coborâre în substraturile acesteia, este nevoie de un operator dinamic şi viabil, cu autonomie semantică proprie, iar acesta putea fi simbolul. Pentru o funcţionalitate intrinsecă a acestuia, el ar trebui să facă apel la o reunire a datelor virtuale, artificiale cu cele concrete, precum cunoaşterea sau trăirea. „Anulând distanţa, simbolul întemeiază geografia sacră, şi anulând timpul, el aduce originarul în prezent făcând posibilă istoria sacră ale cărei urme nu se găsesc în documente moarte, ci în legende şi mituri" [Mihăescu, Cristian, 1998:65].

BDD-A26591 © 2016 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:17 UTC)

Simbolul, ca unitate funcţională a mitului, îşi găseşte în acesta din urmă zona proprie de manifestare, ambele conducând spre recuperarea unor coordonate spaţio-temporale cu ecouri paradiziace. De aceea, se poate afirma în continuare că atât simbolul, cât şi mitul sunt vehicule ce transportă mesajul din anistorie în istorie, ele fiind matricea tradiţiei primordiale, precum şi semnalele ce ajung până la noi din Centrul Lumii. „În acest sens, călăuzit de simbol şi de mit, Lovinescu a putut să reconstituie profilul Daciei Hiperboreene, care este în primul rând o imagine a tradiţiei primordiale pe aceste meleaguri, o oglindă care trezeşte reamintirea Centrului însuşi, scoţându-l din uitare" [Mihăescu, Cristian, 1998:68].

Ca şi René Guénon, Vasile Lovinescu ţinteşte spre o reabilitare a metafizicii pure şi a simbolismului cu funcţie *catharctică* – aspecte vătămate de modernitate, dar cu posibilitatea recuperării printr-un exerciţiu meditativ, care, uneori, se poate propaga în aserţiuni filosofice cu aplicabilitate pe texte literare. Rezultatul simulează o încercare exegetică cu accente elegiace, a cărei bază se regăseşte în teoria lui V. Lovinescu, potrivit căreia „A trăi simbolic lumea înseamnă a o recunoaşte ca oglindire analogică a unui plan superior" [Lovinescu, 1993:38]. Entitate monadică, simbolul are, în optica lui Paul Ricœur, o structură tripartită, astfel încât el poate fi descris în virtutea celor trei dimensiuni ce-l caracterizează: cosmică (îşi ia din belşug reprezentarea din lumea concretă, materială), onirică (îşi are rădăcinile în amintirile şi gesturile ce ies la iveală doar în vise) şi poetică (apelează la limbajul ce asigură transferul spre concret) [Ricœur, 1960:18].

Opera literară, văzută ca purtătoare a unor mesaje tradiţionale, are menirea de a scoate din uitare sensurile simbolice ale tradiţiei şi de a le asigura o prezenţă statuară acestora în lumea prezentului, adică într-un timp desacralizat, decadent. Cum Vasile Lovinescu se vrea a fi responsabil de salvarea datelor primordiale, el încearcă nu doar să le identifice, ci şi să le explice, pentru transmiterea lor corectă. Astfel, misiunea lui aparentă ar fi aceea de fixare a unor adevăruri tradiţionale, care, până atunci au fost transmise prin viu grai, cu ajutorul producţiilor folclorice. De aceea, ele trebuie reperate, extrase din învelişul exterior al textelor populare şi destructurate în cele mai mici componente semantice, semiotice sau chiar esoterice. Convins că asimilarea doctrinei tradiţionale, cu toate datele ei sacralizante şi totalizante, este posibilă doar pe calea iniţierii, discipolul lui Guénon se străduieşte să scoată la iveală orice indiciu metafizic, camuflat într-o dimensiune profană. Cea mai la îndemână o reprezintă opera literară, care, prin încărcătura-i estetică, dar şi stilistică, asigură perpetuarea adevărurilor sacre, fără ca cineva să fie direct responsabil de această misiune. Numai că, transmiţându-se, la început doar prin viu grai, exista riscul de a se pierde parte din încărcătura esoterică, aşa că rolul unor interpreţi, precum Vasile Lovinescu, este de a identifica şi, mai apoi, de a descifra, indicii spiritualităţii unor alte vremuri. Astfel, dacă pentru a le repera şi a le interpreta, este nevoie de o cunoaştere temeinică a domeniilor coextensive ştiinţelor tradiţionale, cum ar fi folclorul, istoria şi geografia sacră, religia ş.a., atunci Lovinescu este îndreptăţit să fie aderentul lor, atâta timp cât îşi doreşte funcţia de salvator al datelor primordiale. Din această perspectivă, scrisul său capătă valenţe autotelice, urmărind, totodată, definirea şi delimitarea esoterismului tradiţional de contrafacerile ocultiste, precum şi situarea tradiţiei româneşti în perspectiva tradiţiei universale.

BDD-A26591 © 2016 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:17 UTC)

Referitor la teoria celor patru sensuri ale unui text, reiterând clasificarea lui Guénon, discipolul acestuia consideră că există următoarea structură interpretativă: pe lângă coaja de suprafață, a sensului literal, o altă incintă, mai adâncă, prezervând un sens filosofico-teologic, cărora li se adaugă sensul politic şi social, precum şi cel metafizic sau esoteric. Se presupune, astfel, că orice text – cu precădere cel care experimentează vestigii mitice – ar trebui interpretat în spirală. La rândul său, „mitul trebuie prins prin învăluire spirală, iar ambiguitatea sa supralicitată printr-o ambiguitate şi mai mare" [Lovinescu, 1993:26]. Puternic afiliat mitului, cu tot ceea ce acesta imanentizează la nivel spiritual şi metafizic, Vasile Lovinescu îi recunoaşte valenţele, pe care i le prolifică într-un proces explicativ aplicat, în aparenţă, operelor literare. În realitate, explicitarea vizează capacitatea asimilării doctrinei tradiţionale, ea însăşi dublată de un sens metafizic. Este ceea ce înţelege fălticeneanul prin definiţia dată mitului, potrivit căreia acesta „nu explică inexplicabilul, ci îl semnifică" [Lovinescu, 1993:17], adaugând faptul că mitul arborează o superioritate decisivă asupra filosofiei. „Tâlcul lui şi capacitatea de a fi reprezentativ cresc odată cu distanţa dintre polul esențial şi cel substanțial al mitului, dintre rădăcinile lui ascunse şi haina trivială" [Lovinescu, 1993:17], ceea ce conduce la concluzia că mitul are capacitatea destructurării unei lumi, ale cărei resorturi le explorează din perspectiva unor principii care, paradoxal, fac apel atât la logică şi raţiune, cât şi la sentiment şi pasiune. Se poate spune, în fond, că „mitul deconspiră o arhitectură concentrică, formată din mai multe straturi succesive, circumscrise unui nucleu central. Fiecare din aceste straturi exprimă adevărul adaptat unui anumit nivel de realitate, protejând treptat intrarea în incinta sacră, în paraclisul Cetăţii care adăposteşte marele Adevăr. Învelişul exterior, etalat vederii, este şi cel mai înşelător, corepunzând în practica exegetică sensului literal" [Lovinescu, 1993:17].

Însă, pentru a realiza toate aceste lucruri, nepotul criticului interbelic se apropie de mit, în care vede o modalitate de explorare a unor timpuri de mult apuse, dar şi un satelit al unei spiritualităţi de la începuturile lumii. Investigând informaţiile purtate de mit, recuperăm detaliile specifice universului primordial, iar analizându-le corespunzător, avem acces la aflarea unor adevăruri ontice autarhice. Pentru aceasta însă este nevoie de un ritual de iniţiere, iar cel care se oferă să îl realizeze în literatura română este Vasile Lovinescu. Pentru el, mitul înseamnă atât modalitate de coborâre în adâncurile unui trecut ce nu i se relevă oricui, cât şi instrument de explicare a datelor aparent indicibile, pe care le întrezăreşte în poduse literare ce aparţin folclorului sau care doar s-au inspirat din acesta. Ajungând un interpret al straturilor de adâncime ale textelor populare, *capricantul* din Fălticeni vede în mit un aliat pentru deslușirea aspectelor esoterice diluate într-o materie epică sau lirică, după caz.

BDD-A26591 © 2016 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:17 UTC)

BIBLIOGRAFIE

Lovinescu, Vasile, 1993. *Incantaţia sângelui*, Iaşi, Editura Institutul European.
Lovinescu, Vasile, 1993. *Interpretarea esoterică a unor basme şi balade româneşti,* Iaşi, Editura Institutul European.
Lovinescu, Vasile, 1993. *Mitul sfâşiat*, Iaşi, Editura Institutul European, 1993.
Lovinescu, Vasile, 1997. *Scrisori crepusculare*, Bucureşti, Editura Rosmarin.
Mihăescu, Florin şi Cristian, Roxana, 1998. *Vasile Lovinescu şi funcţiunea tradiţională*, Bucureşti, Editura Rosmarin.
Pleşu, Andrei, 2009. *Pitoresc şi melancolie. O analiză a sentimentului naturii în cultura europeană*, Bucureşti, Editura Humanitas.
Ricœur, Paul, 1960. *Finitude et culpabilité*, Paris, Editura Aubier.

NOTĂ: Lucrarea a beneficiat de suport financiar prin proiectul cu titlul ***„SOCERT. Societatea cunoaşterii, dinamism prin cercetare",*** număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/132406. Proiectul estecofinanţat din Fondul Social European prin Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. „**Investeşte în Oameni!**"

BDD-A26591 © 2016 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:17 UTC)